

ВІДГУК
офіційного опонента
на дисертацію Шевчука Валентина Авдійовича
«Діяльність Церкви адвентистів сьомого дня
на території Західної України в міжвоєнний період (1919–1939 рр.)»,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук
за спеціальністю 07.00.01 – історія України

У духовно-культурному формуванні нації та утвердженні демократичного суспільства в сучасній Україні вагому роль відіграє релігійний чинник. Із здобуттям державою незалежності з'явилися умови і потреба здійснити об'єктивне дослідження релігійного життя на українських теренах. Особливої уваги сучасних дослідників потребує неупереджене вивчення минулого протестантських течій, які зазнавали переслідувань з боку тоталітарного режиму, а тому їх дослідження було тенденційним. Проблема становлення і структурного розвитку Церкви АСД на західноукраїнських землях в умовах міжвоєнної Польщі як в українській історіографії радянського періоду, так і в сучасній, комплексно окремо не розглядалася, хоча побіжно у працях з історії України та Польщі 20–30-х років ХХ ст. дослідники її торкалися.

Перед дисертантом постала конкретна, майже не розроблена в українській та зарубіжній історіографії наукова проблема. Зокрема, виваженого аналізу потребували складнощі процесу становлення, розвитку і розбудови Церкви АСД, діяльності церкви у контексті державно-церковних та міжконфесійних відносин, забезпечення прав адвентистів та виконання ними громадянських обов'язків, а також шляхів популяризації ними своїх ідей в умовах православної більшості та католицького домінування. Отже, обрана дисертантом тема багатопланова і передбачала дослідження широкого кола питань.

Дослідження дало можливість глибоко та всебічно відтворити цілісну наукову картину життєдіяльності Церкви адвентистів сьомого дня у Галичині та на Волині в умовах міжвоєнної Польщі.

Структура роботи продумана і включає в собі вступ, три розділи, поділені на підрозділи, висновки, список джерел та низку додатків. Актуальність обраної теми, об'єкт і предмет дослідження, його мета і завдання, наукова новизна, хронологічні і територіальні межі роботи переконливо обґрунтовані у вступі.

Здобуті результати мають теоретичне і практичне значення, можуть бути використані для подальшої наукової розробки історії Церкви АСД, у навчально-педагогічній практиці, для поліпшення міжконфесійного порозуміння, та прогнозування тенденцій розвитку адвентизму в Україні. Матеріали дисертації та зроблені в ній висновки можуть бути використані у підготовці навчальних курсів з історичних дисциплін та релігієзнавства.

У першому розділі дисертації «Історіографія, джерельна база та методологія дослідження» дослідник проаналізував наукові доробки і конфесійні видання, що стосуються проблем дисертації, особливу увагу приділивши працям дослідників кінця XIX – початку XX ст., роботам радянських та польських істориків, а також сучасним історичним та релігієзнавчим дослідженням. Однак, як стверджує В. А. Шевчук, низка проблем Церкви АСД лишилася поза увагою вчених та церковних істориків. Її історія на західноукраїнських землях у міжвоєнний період не стала предметом окремого комплексного історичного дослідження.

Вагомою перевагою дисертації є її широка джерельна база (129 позицій у списку джерел), яка уможливила глибокий аналіз життєдіяльності адвентистів сьомого дня в Галичині та на Волині у міжвоєнний період, що для історичної науки є особливо цінним, оскільки сьогодні в історіографії відсутні ґрунтовні комплексні праці з досліджуваної проблематики. Основу джерельної бази склали неопубліковані документи і матеріали з Архіву нових актів у Варшаві, Державних архівів Волинської, Івано-Франківської, Львівської, Рівненської та Тернопільської областей. На особливу увагу заслуговує наявність у джерельній базі документів із особистого архіву дослідника, серед яких відео- та аудіозаписи спогадів очевидців діяльності Церкви АСД, зроблені дисертантом

задовго до початку проведення дослідження (с. 214), а також низка фотографій, що містяться у додатках та ілюструють різні аспекти життєдіяльності Церкви міжвоєнного періоду (с. 250–259).

Важливе значення для проведення дослідження мають документи і матеріали, опубліковані у міжвоєнній адвентистській періодиці, зокрема, церковні статистичні звіти щодо кількості вірян, громад, місіонерів, пасторів, колпортерів, реалізованої літератури, грошового обігу тощо. У дослідженні використано також інформацію, вміщену у таких довідниках як «Adwentyzm» А. Токарчика, щорічники Церкви АСД, які друкувалися з 1883 р., та путівник «Skorowidz miejscowości Rzeczypospolitej», виданий 1923 р. головним статистичним управлінням Польщі у 16 томах.

На підставі архівних та опублікованих джерел автору вдалося створити конфесійну карту, окресливши ареал адвентистської течії в Галичині та на Волині, виявити національну належність вірян, яскраво проілюструвавши це у додатках (с. 236, с. 237–245), з'ясувати основні напрями діяльності Церкви, зокрема колпортерської, благодійної та освітньої. Значна частина аналізованих в дисертаційній роботі джерел є польськомовними.

Для досягнення завдань, поставлених під час роботи над дисертацією, автор використав загальнонаукові, спеціально-історичні та міждисциплінарні методи досліджень.

У другому розділі «Формування та розвиток адвентистських громад на західноукраїнських теренах» проаналізовано передумови й процес формування церковної організації в контексті чинного правового поля міжвоєнної Польщі, динаміку росту громад і кількості членів церкви. Вагомими передумовами утвердження адвентизму на західноукраїнських землях, на думку дисертанта, були: міграція населення під час Першої світової війни, що сприяла релігійним контактам представників різних конфесій; організована і постійна місіонерська активність Церкви адвентистів сьомого дня; наявність німецьких і чеських колоністів, що сповідували протестантизм. В. А Шевчук чітко фіксує процес

зародження адвентизму на теренах Волині і Галичини ще наприкінці XIX – поч. XX ст.

Науковою новизною роботи слід відзначити й розроблену дисертантом періодизацію інституційного розвитку Церкви адвентистів сьомого дня. Ним виділено чотири періоди: 1. Становлення і розвиток громад (1919–1921 рр.); 2. Об'єднання громад у Варшавському місіонерському полі (1921–1927 рр.); 3. Вдосконалення структури та виокремлення Східної і Південної конференцій (1927–1934 рр.); 4. Піднесення й утвердження Церкви (1934–1939 рр.) (с. 112–113).

Варто зауважити, що дослідник небезпідставно відзначив національний характер Церкви АСД. Склад спільноти був багатонаціональний, однак, якщо серед вірян переважали українці, то служителі були здебільшого представлені поляками та німцями. Автор дисертації такий стан пояснює тим, що наприкінці XIX – поч. XX ст. адвентизм поширюватися переважно в німецькому та польському середовищі, у той же час були сформовані і церковні кадри, які продовжили свою діяльність у міжвоєнний період. Після Першої світової війни адвентизм набув популярності й серед українців, які згодом також долучилися до місіонерської та душпастирської праці. Не обминув увагою дисертант і аспекти персонального складу керівництва Церкви, чисельного зростання громад та вірян.

Крім того, автору дисертаційної роботи вдалося ґрунтовно продемонструвати колізійність правового становища Церкви адвентистів сьомого дня в міжвоєнній Польщі. Церква мала статус толерованого визнання, а отже діяла на підставі положень про публічні збори та постанов, які стосувалися гарантій загальної релігійної толерантності.

У третьому розділі «Діяльність церкви адвентистів сьомого дня» дисертант розкриває різні напрями розвитку адвентистської спільноти, спрямовані на вирішення внутрішніх потреб членів церкви, а також на проведення соціальних і місіонерських заходів. У підрозділі 3.1. «Державно-церковні та міжконфесійні відносини» зазначено, що в окремих питаннях між

представниками державних органів влади і Церквою АСД траплялися непорозуміння. Це, як зауважує дисертант, стосувалося переважно питань дотримання суботи учнями шкіл та військовими, харчування та військової присяги солдатів-адвентистів.

Дослідник стверджує, що суттєва відмінність у віровченні ускладнювала становище адвентистів у суспільстві, а також впливала на їхні взаємини з іншими конфесіями. Аналізуючи міжконфесійні відносини, дисертант виявив, що найбільш напруженими вони були із традиційними церквами, оскільки адвентистські громади поповнювалися переважно за рахунок відтоку віруючих із числа православних та греко-католиків. З огляду на це саме традиційні церкви вели боротьбу з протестантами найактивніше. В роботі наведено факти порушень громадянських прав адвентистів в окремих населених пунктах, які проявлялися у формі спротиву конфесійної більшості здійсненню поховання померлих на кладовищах. А це призводило до порушень санітарних норм та міжконфесійної напруги. Стосунки із іншими протестантами, зокрема п'ятидесятниками, про яких йдеться у дисертації, відзначалися переважно боротьбою за сферу впливу.

Особливу увагу дисертант приділив аналізу кадрового складу Церкви АСД, виокремивши три кар'єрні шаблі, які проходили її священнослужителі: пастор-початківець, помічник пастора та рукопокладений пастор (с. 135). Кар'єрне зростання пасторів, як зауважив В. А. Шевчук, відбувалося за умови отримання ними теологічної освіти і активної колпортерської роботи, яка формувала комунікативні навички, відповідальність та жертвність. Дисертант зверну увагу і на матеріальний аспект життєдіяльності керівного складу Церкви АСД, з'ясувавши, що її офіційні служителі у міжвоєнний період знаходилися на повному фінансовому забезпеченні Польського уніону, розмір якого залежав не від кількісних показників громади, а від стажу роботи.

Розглянуті в дисертаційній роботі і кризові явища в діяльності Церкви АСД міжвоєнного періоду. Це стосується церковного розколу на початку 1930-х років, який, на думку В. А. Шевчука, став наслідком діяльності

Альфреда Куби і справив значний вплив на розвиток адвентизму в Західній Україні.

Напрями діяльності Церкви АСД детально проаналізовано у четвертому підрозділі третього розділу, де автор дисертації розглядає освітню, благодійну та колпортерську діяльність адвентистів. Особливу увагу дисертант зосередив дослідженню пропаганди здорового способу життя, що є однією з доктрин Адвентистської Церкви. Аналізуючи освітню діяльність адвентистів, дослідник виокремлює навчання дітей і дорослих у суботніх школах при громадах, яке було спрямоване на духовне виховання та вивчення біблійних основ, а також духовно-професійний вишкіл служителів, який відбувався у навчальному центрі адвентистів у м. Бельсько-Бяла.

Колпортерська діяльність, як стверджує дисертант, була однією з визначальних у Церкві АСД, оскільки вона слугувала місіонерським цілям, сприяла вишколу кадрів, а також була тісно пов'язана із розвитком видавничої справи. В. А. Шевчук також проаналізував соціальні проекти, пов'язані із діяльністю відділу «Тавіта», пропагандою здорового способу життя, наданням першої медичної допомоги; читанням профілактичних лекцій населенню.

Не можна оминати увагою численні додатки, що ілюструють виклад основного матеріалу: карта, статистичні таблиці, списки пасторів та громад, фотографії, зроблені на основі тогочасної періодики і архівних матеріалів.

На основі аналізу використаних у дисертації матеріалів В. А. Шевчук обґрунтував висновки дослідження. Розглядаючи адвентистські громади на західноукраїнських землях у міжвоєнний період, дослідник вказав на складнощі процесу організаційного становлення та юридичного унормування існування Церкви АСД, виявив особливості внутрішньоцерковної діяльності, методи популяризації адвентистами свого вчення, дослідив їх державно-церковні та міжконфесійні відносини.

Наукова новизна і обґрунтованість основних положень, отриманих за результатами дисертаційного дослідження, не викликає заперечень. Виклад матеріалу відзначається змістовністю і логічністю. Вище сказане дає підстави

зробити висновок, що в дисертації всебічно та змістовно розкрито процес становлення та розвитку Церкви АСД на західноукраїнських землях у міжвоєнний період.

Не применшуючи значимості дисертаційного дослідження, зробимо деякі зауваження та рекомендації щодо окремих аспектів роботи, які, на наш погляд, не отримали достатнього висвітлення:

1. Автор опрацював значне число документів із польських та українських архівів, а також подав окремі документи з церковного архіву (с. 214). Церква АСД з її централізованою системою управління та розгалуженою структурою фіксувала свою діяльність та архівувала дані. Вважаємо, що доцільним було б ширше використання та аналіз саме церковних документів конфесії.

2. Дисертант у дослідженні торкається міжконфесійних відносин Церкви АСД лише з однією із течій протестантизму – п'ятидесятництвом (с. 130). На нашу думку, дослідження виграло б, якби автор ретельніше розглянув відносини адвентистів із баптистами, євангельськими християнами та іншими протестантськими течіями (перелік подано у таблиці 3.1., с. 129), що дало б можливість прослідкувати взаємопереходи вірян, взаємовпливи, конфліктні ситуації на місіонерському ґрунті тощо.

3. Досліджуючи колпортерство та пропаганду здорового способу життя, дисертант звертає увагу на видавничу діяльність адвентистів. Аналіз джерел та літератури (с. 40–54) засвідчує у них активніший, ніж у інших пізньопротестантських течій, розвиток видавничої справи. Тож глибший розгляд цього аспекту діяльності адвентистів збагатив би дисертаційну роботу.

4. Робота в деяких місцях дещо перевантажена фактажем (с. 72, 107, 112, 146, 171 та ін.), містить окремі стилістичні неточності та технічні огріхи.

Висловлені думки і зауваження не применшують вагомості наукового доробку В. А. Шевчука і можуть розглядатися як побажання досліднику на перспективу подальшої роботи.

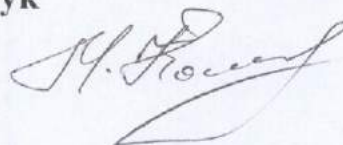
Основні положення дисертації пройшли належну наукову апробацію. Дисертант взяв участь у роботі низки міжнародних наукових конференцій.

У процесі дослідження опубліковано 21 наукову працю, з яких п'ять статей у фахових наукових виданнях, одна – у закордонному. Внесок автора в одній із фахових статей, написаній у співавторстві, перевищує 50 відсотків. Варто наголосити, що 8 наукових праць опубліковано у виданнях, що входять до наукометричних баз. Текст дисертації, її основні положення та висновки відповідають тексту автореферату.

Отже, викладене вище дає підстави зробити висновок, що дисертація Валентина Авдійовича Шевчука «Діяльність Церкви адвентистів сьомого дня на території Західної України в міжвоєнний період (1919–1939 рр.)» є самостійним, актуальним, виваженим, ґрунтовним і логічно завершеним дослідженням, виконаним на основі широкої джерельної бази, великого кола наукових праць вітчизняних та зарубіжних авторів. Основні завдання і мета дисертаційного дослідження досягнуті.

Дисертація виконана на належному теоретичному рівні, відповідає вимогам МОН до дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук, викладеним у «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 № 567, а Валентин Авдійович Шевчук заслуговує на присудження йому наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.01 – Історія України.

**Офіційний опонент,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри соціального
забезпечення та гуманітарних наук
Луцького національного
технічного університету**

М. П. Костюк

ПІДПИС ЗАСВІДЧУЮ:
Учений секретар
ЛУЦЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
ТЕХНІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
доц. А.Земко

